

ks. prof. dr hab. Tomasz Rozkrut
33-100 Tarnów, Plac Ojca Świętego Jana Pawła II nr 1
Wydział Prawa Kanonicznego
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

O C E N A

rozprawy doktorskiej z prawa kanonicznego:

„Sakramentalność powtórnych małżeństw w Kościele katolickim i Kościele prawosławnym”, Lublin 2023, s. 411, napisanej przez ks. mgra lic. Tomasza Krzysztofa Kwietnia na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Instytucie Prawa Kanonicznego, pod kierunkiem ks. dra hab. dra h. c. Leszka Adamowicza, prof. KUL

1. Ogólna prezentacja rozprawy doktorskiej

Prezentowana i oceniana, dość obszerna, rozprawa doktorska z dyscypliny prawa kanonicznego: „Sakramentalność powtórnych małżeństw w Kościele katolickim i Kościele prawosławnym”, posiada następującą strukturę wewnętrzną:

- Spis treści (s. 2-4),
- Wykaz skrótów (s. 5-6),

- Bibliografię (s. 7-46), która jest bardzo bogata i tworzą ją publikacje wielojęzyczne; ponadto, została ona bardzo dokładnie i właściwie podzielona na cztery główne działy (tj., na: I. Źródła, II. Literatura, III. Słowniki, Leksykony, Pomoce językowe, IV. Metodologie prawa kanonicznego), wraz z bogatym dodatkowym podziałem wewnętrznym. Jej przedstawienie zajęło dokładnie czterdzieści stron tekstu recenzowanego doktoratu; ewentualnie Doktorant mógł być wyodrębnić, jako osobny zbiór, teksty ze stron internetowych, co jest

aktualnie powszechnie stosowane i wykazywane w zbiorze zatytułowanym „Netografia” ,

- Wstęp (s. 47-60), który zredagowany został bardzo solidnie i obejmuje czternaście stron,

- cztery rozdziały (s. 61-390), które zostały zatytułowane w następujący sposób:

rozdział pierwszy – „Sakramentalność małżeństwa w doktrynie teologicznej i kanonistycznej” (s. 61-147),

rozdział drugi – „Powtarzalność małżeństwa a ideał monogamii” (s. 148-237),

rozdział trzeci – „Władza Kościoła wobec uprawnienia wiernych do zawarcia powtórnego małżeństwa” (s. 238-327),

rozdział czwarty – „*Sancta sanctis* a uprawnienia rozwiedzionych repentów do przyjęcia Komunii św.” (s. 328-390).

Z formalnego, ale i merytorycznego punktu widzenia, należy podkreślić, że każdy ze wskazanych powyżej rozdziałów posiada właściwe, bogate w treść wprowadzenie oraz podsumowanie; ponadto wymienione powyżej cztery rozdziały doktoratu, stosunkowo obszerne, podobnie jak i cała rozprawa doktorska, co warto jeszcze raz podkreślić, zostały merytorycznie nie tylko poprawnie ale i interesująco zaplanowane; przy czym ostatni czwarty rozdział dotyczy wprawdzie nie wprost problematyki recenzowanej rozprawy doktorskiej, aczkolwiek z punktu widzenia praktycznego, tj. duszpasterskiego, jest niewątpliwie ważny, gdyż związany jest z problematyką moralno-prawną dotyczącą instytucji małżeństwa, która aktualnie jest powszechnie dyskutowana i domaga się jasnych oraz precyzyjnych odpowiedzi; co zresztą zostało właściwie dokonane przez Doktoranta.

- Zakończenie (s. 391-405), czyli podsumowanie przeprowadzonych badań zostało ukazane na piętnastu stronach. Między innymi Doktorant na s. 391n napisał: „Po przeprowadzeniu analizy obu doktryn można stwierdzić, że Kościół

katolicki uznaje powtórne małżeństwa za sakramentalne, a Kościół prawosławny nie uznaje. To z kolei, wywiera istotne konsekwencje dla całego porządku sakramentalnego – genetycznie związanego z Sakramentem Sakramentów – Eucharystią. [...] Nie istnieją w katolickiej doktrynie teologiczno-kanonistycznej żadne formy stopniowania waloru sakramentalnego, ani kanonicznego małżeństwa oraz nie funkcjonuje kanoniczne ograniczenie ilości małżeństw. W perspektywie katolickiej każde kolejne ważne zawarte między ochrzczonymi małżeństwo jest w pełni sakramentem. [...] Natomiast w prawosławnej doktrynie teologiczno-kanonistycznej tylko pierwsze małżeństwo między ochrzczonymi jest traktowane w pełni jako sakrament. [...] Niepowtarzalność małżeństwa sakramentalnego, jest zatem ważniejsza niż jego nierozzerwalność”.

- Doktorat kończy streszczenie w języku polskim i angielskim (s. 406-411). Warto zaznaczyć, że tak w „Streszczeniu”, jak i w „Summary” odnajdujemy bardzo syntetyczne przedstawienie treści poszczególnych rozdziałów pracy (zob. s. 406n i s. 409n); czego zabrakło w formie wyodrębnionych formalnie akapitów w samym Zakończeniu. Warto także przywołać i to stwierdzenie Doktoranta: „Współczesne katolickie duszpasterstwo, wierne prawdzie Objawienia, podąża za niezmiennym Magisterium wciąż odczytującym znaki czasu, w asyście pogłębiającej się i wyrażającej zaktualizowanym językiem doktryny teologicznej i kanonistycznej oraz konsekwentnej dyscyplinie kościelnej, której ostatecznym uzasadnieniem jest *salus animarum*” (s. 408).

Sam tytuł rozprawy doktorskiej – „Sakramentalność powtórnych małżeństw w Kościele katolickim i Kościele prawosławnym” – został niewątpliwie sformułowany w sposób jasny i precyzyjny, wynika z niego, że przedmiotem badań będzie ukazanie wyodrębnionej problematyki w Kościele katolickim i Kościele prawosławnym. Wyodrębniony problem badawczy jest niewątpliwie ważny w kontekście nie tylko eklezjalnym, ale również i społecznym, jak i nade wszystko ekumenicznym, bowiem Kościół musi także i

dzisiaj odpowiedzieć na konkretne problemy związane z powszechnym zjawiskiem migracji ludności należącej do różnych kultur i religii.

We Wstępie do recenzowanej rozprawy doktorskiej, który rozpoczyna się dość pesymistycznie, bowiem Doktorant swoje badania rozpoczyna następującym stwierdzeniem: „Współcześnie mówi się coraz częściej o agonii cywilizacji chrześcijańskiej ...” (s. 47) należy wyróżnić i poprawnie wskazać następujące elementy:

- na s. 47 Doktorant wskazał precyzyjnie, że „Ujawnia się, zatem zapotrzebowanie na pogłębioną doktrynalną refleksję nad małżeństwem sakramentalnym nierozzerwalnym aż do śmierci, które winno być chronione i respektowane, ponieważ stanowi podstawową komórkę społeczeństwa, wspólnoty kościelnej i w konsekwencji jest drogą do przewyciężenia obecnego kryzysu cywilizacyjnego”. W ten sposób, aczkolwiek w sposób ogólny, Doktorant wskazał aktualność oraz potrzebę badań naukowych nad instytucją małżeństwa, co sukcesywnie zostało pogłębione w wypowiedzi na stronie następnej: „Kluczowe jest ukazanie pełnej koncepcji powtórnych małżeństw w Kościele katolickim, aby uwypuklić *differentia specifica* względem tzw. nowych związków, porozwodowych kontraktów cywilnych zawartych przez osoby mające przeszkodę sakramentalnego węzła małżeńskiego” (s. 48);

- wskazany został także uboczny cel pracy: „praca realizuje także jako swój cel uporządkowanie terminologiczne i typologiczne tej instytucji, zwłaszcza że nie ma wypracowanego języka prawnego, czyli języka oficjalnych dokumentów i kodeksu, a i język prawniczy – kanonistyczny jest w tym względzie ubogi” (s. 48);

- inspiracją dla podjęcia problematyki dysertacji jest wypowiedź kard. G. Müllera na temat obrony sakramentalności małżeństwa (zob. s. 49);

- na s. 50 został wskazany problem naukowy pracy, sukcesywnie na s. 51 cel pracy: „dotarcie do obiektywnej prawdy wyrażonej przez obie perspektywy

teologiczno-kanonistyczne”, Doktorant dokonał również zróżnicowania na przedmiot materialny i przedmiot formalny swojej pracy doktorskiej (zob. s. 51);

- Doktorant, w swoim wprowadzeniu do badań naukowych, odwołał się wprost do publikacji ks. dra Piotra M. Gajdy z okresu przedsoborowego na temat małżeństw powtórnych, przywołując jego publikacje dyplomowe z okresu studiów prawa kanonicznego na KUL-u (zob. s. 54);

- wskazał także na „novum” swojej rozprawy doktorskiej, to znaczy jasno zaznaczył, że „Temat sakramentalności powtórnych małżeństw nie doczekał się jak do tej pory osobnej monografii” (s. 55); a zatem należy domniemywać, że swoje badania Doktorant uznaje jako przygotowanie kolejnej monografii w polskiej kanonistyce;

- naturalnie opisał także na s. 56 zastosowane metody badawcze oraz syntetycznie na s. 60 przedstawił strukturę swojej rozprawy doktorskiej, wskazując, że posiada ona strukturę paraboliczną.

Rozdział pierwszy zatytułowany „Sakramentalność małżeństwa w doktrynie teologicznej i kanonistycznej” (s. 61-147) został podzielony na dwa punkty, które przedstawiają katolickie i prawosławne rozumienie sakramentalności małżeństwa. We wprowadzeniu do rozdziału Doktorant poprawnie wskazał, że „W paragrafie pierwszym zostanie przedstawiona katolicka koncepcja sakramentalności małżeństwa opierająca się na zasadzie tożsamości między naturalnym kontraktem a sakramentem. Natomiast w paragrafie drugim zostanie zaprezentowana prawosławna koncepcja sakramentalności małżeństwa jako konsekwencja dwóch liturgicznych części składowych obrzędu sakramentu małżeństwa: zaręczyn i koronowania – właściwego sakramentu, a co za tym idzie, dwóch etapów kształtowania się małżeństwa między ochrzczoneymi” (s. 61), aby w konkluzji napisać: „Istotna dla tematu niniejszej dysertacji, różnica między doktrynami obu Kościołów w rozumieniu sakramentalności, polega na odmiennym traktowaniu relacji między

wymiarem naturalnym a sakramentalnym w małżeństwie dwojga ochrzczonych ” (s. 144).

Rozdział drugi został zatytułowany następująco „Powtarzalność małżeństwa a ideał monogamii” (s. 148-237). Rozpoczyna go ukazanie problematyki dotyczącej terminologii i typologii powtórnych małżeństw (sam Doktorant pisze, że jest to „próba usystematyzowania” – s. 148). Sukcesywnie zostały ukazane następujące zagadnienia: kwestia powtórnych małżeństw w Biblii (wraz z wyodrębnieniem bardzo szczegółowych tematów: kwestia powtórnych małżeństw w Starym Testamencie, kwestia powtórnych małżeństw w Nowym Testamencie, kwestia powtórnego małżeństwa po śmierci współmałżonka, kwestia powtórnego małżeństwa w relacji do święceń, kwestia rozdzielenia małżonków i powtórnego małżeństwa), kwestia powtórnych małżeństw w Kościele pierwotnym, kwestia rozumienia terminu „*digamoi*” na Soborze Nicejskim I, kwestia powtarzalności w kontekście istotnego przymiotu jedności małżeństwa, oraz kwestia powtarzalności w kontekście istotnego przymiotu nierozzerwalności małżeństwa. W Podsumowaniu tego rozdziału, między innymi, czytamy następująco: „Każdy z Kościołów inaczej interpretuje klauzule Mateuszowe. Kościół katolicki, wciąż zostawiając otwartą możliwość poszukiwań egzegetycznych, interpretuje przypadek *porneia* jako rzeczywisty wyjątek od rozdzielenia się małżonków bez możliwości remariażu (czego faktycznym potwierdzeniem jest kanoniczna instytucja separacji małżonków podczas trwania węzła), a Kościół prawosławny jako rzeczywisty wyjątek od zakazu rozwodu z możliwością remariażu ze względu na ludzką słabość” (s. 234).

Rozdział trzeci nosi następujący tytuł „Władza Kościoła wobec uprawnienia wiernych do zawarcia powtórnego małżeństwa” (s. 238-327). Doktorant bardzo praktycznie we wprowadzeniu do tego rozdziału wskazał, że w rozdziale tym „pojawia się również zagadnienia międzywyznaniowe: stanowisko Magisterium Kościoła katolickiego wobec praktyki prawosławnej uznającej powtórne małżeństwa rozwiedzionych oraz problemy prawne związane z

ewentualnym małżeństwem mieszanym z rozwiedzionym prawosławnym” (s. 239). Rozdział ten, w trzech wyodrębnionych punktach, z perspektywy tak katolickiej jak i prawosławnej, analizuje trzy następujące zagadnienia: 1. Podstawa uprawnienia do remariażu – przyczyny ustania małżeństwa sakramentalnego, 2. Władza Kościoła wobec woli remariażu, oraz 3. Kwestia statusu teologiczno-kanonicznego różnych typów remariażu. Podsumowanie tego rozdziału rozpoczyna się bardzo ważną uwagą: „W tym rozdziale od samego początku uwidacznia się polaryzacja dwóch odmiennych perspektyw doktrynalnych w kwestii możliwości zrealizowania przez wiernych uprawnienia do zawarcia małżeństwa, które jest uszczegółowieniem wypływającego z natury uprawnienia do zawarcia małżeństwa w ogóle” (s. 323).

Rozdział czwarty, zatytułowany: „*Sancta sanctis* a uprawnienia rozwiedzionych repententów do przyjęcia Komunii św.” (s. 328-390), w dwóch punktach ukazuje perspektywę katolicką i prawosławną analizowanej problematyki. Bardzo ważne jest końcowe podsumowanie dokonane przez Doktoranta, który między innymi, trafnie napisał: „Kościół katolicki głosi obiektywną prawdę o sytuacji nieregularnej nowego związku podczas trwania wieczystego węzła sakramentalnego, co jest odbierane przez opinię publiczną jako forma ograniczenia miłosierdzia (por. prawosławna *oikonomia*). Należałoby jednak, za W. Góralskim, stwierdzić „że prawda nie jest ograniczeniem, a miłosierdzie, tak jak sprawiedliwość są urzeczywistniane w prawdzie”. [...] Rozwiązania wprowadzone przez *Familiaris consortio* i podtrzymane w Magisterium przez *Amoris laetitia*, właściwie interpretowanej według hermeneutyki ciągłości doktrynalnej, w praktyce realizują zasadę *oikonomia* w porządku katolickim, bo przecież dopuszcza w nadzwyczajnej formie do Eucharystii – Sakramentu Sakramentów, osoby rozwiedzione żyjące w nowych związkach niesakramentalnych. Można zaryzykować stwierdzenie, że katolicka propozycja idzie nawet o krok dalej niż praktyka prawosławna. Katolickie rozwiązanie nie wymaga bowiem zewnętrznego uzyskania kanoniczności dla

nowego związku, lecz odwołuje się wprost do biblijnej *metanoia* – wewnętrznego nawrócenia, zmiany sposobu myślenia i podjęcia przez wiernego pokuty – nawrócenia, które przechodzi do życia i prowadzi do pełnej komunii kościelnej i sakramentalnej” (s. 389n).

Rozprawę kończy właściwe i kompetentne podsumowanie przeprowadzonych badań, któremu Doktorant poświęcił stosunkowo dużo stron swojego doktoratu. Mógł, między innymi, stwierdzić w swojej konkluzji, że „Badanie doktryny teologiczno-kanonistycznej Kościoła prawosławnego dotyczącej małżeństwa sakramentalnego, doprowadziło do jeszcze głębszego wejścia w doktrynę katolicką, w koncepcje prezentowane przez uczonych katolickich. [...] Wiele z poruszonych w dysertacji zagadnień domaga się rozwinięcia pogłębionych studiów z biblistyki, patrologii, historii Kościoła oraz historii prawa kanonicznego” (s. 398n).

2. Ocena merytoryczno-formalna

Recenzowana rozprawa doktorska jest interesującym, niewątpliwie dobrze opracowanym, obszernym, współczesnym studium z dyscypliny naukowej – prawo kanoniczne, obranej problematyki badawczej, z interesującym, bardzo bogatym, aspektem dogmatycznym i historycznym; stąd też mamy do czynienia z opracowaniem merytorycznie pogłębionym i całościowym, poprzez integralne i wieloaspektowe ukazanie obranego problemu badawczego. Niewątpliwie wymagało to od Doktoranta dodatkowe studium teologii prawosławnej, co jest zauważalne w recenzowanej rozprawie doktorskiej.

Struktura pracy jest przejrzysta, logiczna, składają się na nią cztery odrębne problemy badawcze, które zostały ze sobą w sposób interesujący połączone. Powyższa struktura pracy robi wrażenie dokładnie przemyślanej kompozycji.

Doktorant wykorzystał w swoich badaniach bogatą literaturę przedmiotu, polską i zagraniczną; naturalnie kompetentnie sięgał także do licznych źródeł (takich jak Pismo Święte, magisterium wielu synodów i soborów, nauczanie biskupów rzymskich), niewątpliwie jest to ważny i cenny element przeprowadzonych badań, który należy podkreślić, bowiem „in casu” mamy do czynienia nie tylko z interesującym studium kanonistycznym, ale także i teologicznym, czy też liturgicznym, ubogaconym wielowymiarowym przywołaniem i analizą wielowiekowej teologii i praktyki Kościoła wschodniego.

Obok dużej aktualności i praktycznego charakteru ocenianej rozprawy doktorskiej należy także podkreślić poprawny język przedstawionego tekstu, jest on ścisły, a więc naukowy, jak również trzeba wskazać na poprawność dokonanych wywodów.

Sukcesywnie należy podkreślić, że przypisy – bardzo bogate i liczne – w rozprawie doktorskiej zostały sporządzone dokładnie; ogólnie należy także wskazać na poprawny poziom edytorski recenzowanego doktoratu

W szczególności na pozytywne podkreślenie zasługuje dobrze napisany Wstęp, także i Zakończenie rozprawy, dokładne i poprawne pod względem merytoryczno-formalnym zredagowane wprowadzenia i podsumowania do poszczególnych rozdziałów rozprawy, które zostały potraktowane poważnie, a więc nie tylko na zasadzie, że formalnie powinny być.

Pod względem metodologicznym praca jest jak najbardziej solidnym opracowaniem. Stąd też, należałoby podkreślić, iż układ pracy jest jasny, przejrzysty, logiczny oraz spójny, poszczególne wypowiedzi Autora są dobrze oraz starannie udokumentowane.

Recenzowana praca jest całościowym, bardzo współczesnym oraz aktualnym studium podjętej, niewątpliwie interesującej i ważnej, także z punktu widzenia praktycznego, problematyki badawczej; jej zakres został bardzo precyzyjnie wyodrębniony, zakreślony oraz kompetentnie przedstawiony.

Niewątpliwym walorem pracy jest ukazanie problematyki badawczej, także w aspekcie praktycznym, mam tutaj na myśli przede wszystkim ostatni rozdział doktoratu, który jest ważnym, jasnym i precyzyjnym głosem we współczesnej dyskusji teologicznej i prawnej, a nade wszystko duszpasterskiej, na temat dopuszczania do Komunii św. osób pozostających w nowych związkach cywilnych.

3. Wniosek

Recenzowana rozprawa doktorska charakteryzuje się poprawnym poziomem badań naukowych; jest interesującym oraz kompletnym studium bardzo precyzyjnie dobranego i zrealizowanego problemu badawczego. Całościowa zatem ocena rozprawy doktorskiej jest jak najbardziej pozytywna.

Konkludując, stawiam wniosek do Prześwietnej Rady o kontynuowanie rozpoczętego przewodu doktorskiego ks. lic. mgra Tomasza Krzysztofa Kwietnia.

M. Romanz Roslent

Tarnów, dnia 2 XI 2023 roku